

HET VERBAZENDE SCHOONEBEEK

Cobie Ensink

Wel eens van een boe gehoord? Dat zijn koehedershutten die in vroeger eeuwen dienst deden als dependances van boerderijen. In Schoonebeek staan, als enige plaats in Nederland, twee boeën. Wel eens in een oude, antiek ingerichte Saksische boerderij geweest waar het tapijt van zand is? Ook dat biedt Schoonebeek. Een fiets- of wandelroute voert u langs één boe, de boerderij met het mooie gestrooide zandtapijt, door beschermde dorpsgezichten met oude Saksische boerderijen met prachtig rietvechtwerk, met soms oude vakwerkgevels, een kippenladder, antieke "Fensterbierscheiben", ook wel "richterglazen" genoemd, een aantal Bentheimerzandsteenwaterputten in oorspronkelijke staat in het slagenland van Schoonebeek met een voor Nederland waardevolle flora. De route bestaat uit twee delen, Middendorp/Oostersebos en Bultweg/Westersebos.

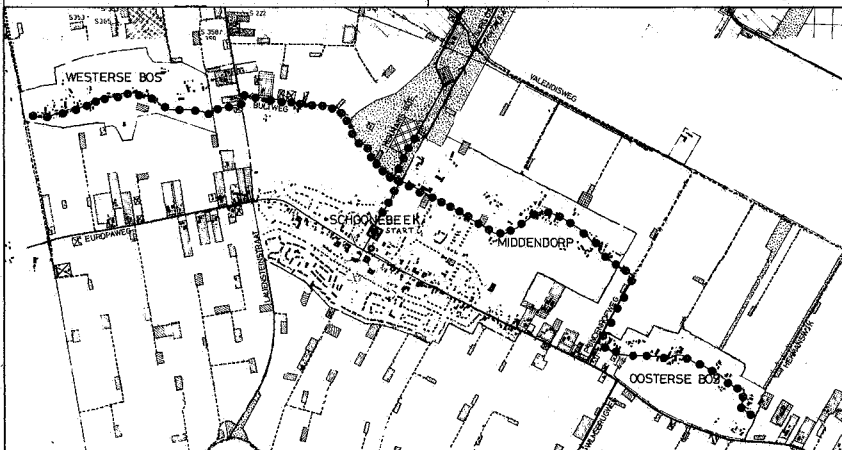
Middendorp/Oostersebos

De fiets/wandelroute begint in het dorpscentrum van Schoonebeek bij het gemeentehuis van Schoonebeek langs de Burgemeester Osselaan die u na ongeveer 200 meter oversteekt om op het langs de Burg. Osselaan lopende fietspad te komen dat uitkomt op de Beeklanden waar u rechtsaf gaat de Albstraat in waar rechts een woonwijk wordt gepasseerd en links het NAM trainingscentrum. De Albstraat gaat over in het Middendorp. De route Middendorp, Prinsenhof en Oostersebos is eenvoudig te volgen indien u de klinkerstraat volgt. Middendorp is evenals de overige oorspronkelijke nederzettingen van Schoonebeek (Westersebos en Oostersebos, die ook deel uitmaken van de route) gelegen op de hoogste delen van de dekzanden die tussen het beekdal en het Schoonebekerdiep en het hoogveengebied aan de oppervlakte kwamen. Het dorp ontleent zijn naam aan de ligging tussen de kernen Westersebos en Oostersebos die eveneens zijn gelegen op oost-west gesitueerde zandruggen. De eerste ontginningen werden beperkt tot het omhakken van struweel voor brandstof op de

zandige koppen. Op deze plekken werden de nederzettingen gevestigd en de omringende grond werd in gebruik genomen als bouwland. Daarna werd de ontginning uitgebreid tot de lager gelegen beekdalgronden. De oorspronkelijke verkaveling van de percelen rondom de op de hoogste gedeelten van de zandrug gelegen bebouwing was rechthoekig met een breedte-maat van ten hoogste 30 meter. Deze okkupatievorm is mede bepalend geweest voor het huidige beeld van Middendorp. De boerderijen liggen schijnbaar willekeurig verspreid op de hoogste gedeelten van de zandrug. Dit onregelmatige patroon heeft tot gevolg gehad dat de weg, die in een later stadium de verbinding tussen de boerderijen onderling is gaan vormen, een zeer bochtig verloop heeft. In een later stadium heeft de meer grootschalige aanpak van de veenontginning het landschapsbeeld bepaald. De ontginningen werden uitgevoerd in lange opstrekende kavels, waarbij het zogenaamde slagenlandschap ontstond. Over het algemeen werd ontgonnen vanaf wegen en beken, zodat de kavelrichtingen loodrecht hierop gesitueerd zijn. De boerderijen in Middendorp zijn sterk beeldbepalend door hun laag neerhangend rieten dak en hun grote lengte. Dit laatste hangt niet alleen samen met het feit dat de mensen (soms meerdere generaties) en het vee onder één dak verbleven, maar ook met de ligging van

BESCHERMDE DORPSGEZICHTEN IN EEN SLAGENLANDSCHAP

enkele boerderijen in de lengterichting van de weg. Een mooi voorbeeld is de boerderij met de nummers 14, 16 en 18. In de 17e en 18e eeuw werden ter gelegenheid van nieuwbouw en bruiloft door burens, familie, etc. gebrandschilderde ruitjes geschonken, met heel vaak als motief een wagen, waarin gezeten het bruidspaar, getrokken door 1 of 2 paarden (appelschimmels), met daaronder een gedicht; in de 18e eeuw vaak met een bijbelse ondertoon. Men denkt dat de oorsprong gelegen is in het feit dat in kerken en adellijke huizen (kastelen) gebrandschilderde ramen werden geplaatst. In de boerderijen plaatste men deze in verkleinde uitvoering. Bij plaatsing van deze ruitjes werd veel bier geschonken, vandaar de naam "Fensterbierscheiben", ook wel "richterglazen" genoemd. Nr. 13 heeft enige van deze "Fensterbierscheiben"! De centrale weg wordt gedomineerd door eiken terwijl wilg, els en populier vaak meer naar achteren en op de kavels aanwezig zijn, veelal in de vorm van kavelrandbeplanting. In enkele gedeelten komt ook een waardevolle onderbegroeiing voor. Door de wisselende concentratie van bebouwing en beplanting, de noord-zuid gerichte kavels van het slagen-

land, het bochtige verloop van de weg en het aanwezige reliëf is een interessant ruimtelijk beeld ontstaan. Het Middendorp komt uit op de Prinsenhof waar u rechtsaf gaat. Na ongeveer 250 meter Prinsenhof gaat u, bij de rotonde met zwerfkeien, linksaf het Oostersebos in. Het Oostersebos dankt zijn naam aan de kleine bosvormen die bestaan uit een opbouw van diverse loofbomen waarvan de eik en de es het meest voorkomen. In mindere mate de populier en de els. De bomen langs de weg bestaan uit een gevarieerde beplanting, voornamelijk es, plataan, esdoorn en berk. Ze staan op de rand van de weg op het talud, ongeveer één meter van de bestrating en zijn ongeveer 50-60 jaar oud. Een boom om bij stil te staan is een zeer oude pereboom, ongeveer 125 jaar oud, bij nr. 8! Vermeldenswaard zijn tevens de hagen, begroeide slootjes en greppels die dienst doen als erfscheidingen. Bijna alle boerenerven langs de route hebben de typische schuren van 3, 4, 5 of meer traveeën met voornamelijk rieten daken. De wanden zijn van houten delen, gevlochten

Middendorp

riet of baksteen. Zoals sommige boerderijen hebben ook enkele schuren heide topgevels. Nr.11 is de moeite waard om even bij stil te staan! De oude Saksische boerderijdeel heeft een vakwerkgevel. Zeldzaam siervlechtwerk is aanwezig op de zuidkant van de schuur. Tegenover het boerenerv, aan de rechterkant van de weg, staat een Bentheimerzandsteen-waterput, in oorspronkelijke staat. De bewoners van nr. 11, de familie Staal, nodigde me uit om binnen te kijken naar de betegelde kamer. De kamer bleek van boven tot beneden, op de vier muren, betegeld met "esterties", vermoedelijk afkomstig uit het graafschap Bentheim. In vroeger eeuwen werden "esterties" vrij algemeen gebruikt als wandversiering in boerderijen. Helaas is van dat gebruik weinig overgebleven. Hopelijk treft ook u één der familieleden Staal aan op het boerenerv om u de schatkamer te tonen. Sta ook even stil bij de heidegevel van nr. 8! Men fietst of wandelt het Oostersebos niet helemaal uit, maar keert bij de T-splitsing om, om dezelfde route terug te gaan. Dat betekent niet dat u hetzelfde waarneemt. Komend uit het zeer bosachtige deel van het

Oostersebos ziet u drie prachtige boerderijen, nr. 15, 17 en er tegenover de boerderij met de Bentheimerzandsteen-waterput. Let op de terugweg, via het Prinsenhof en Middendorp, vanwaaruit u de Albstraat uit fietst of wandelt op de straatlantaarns en de verscholen soms prachtige boerderijen aan weerskanten van de weg. Indien u met kinderen de route volgt is het aardig een bezoek te brengen aan de parkachtige kinderboerderij, links aan het eind van de Albstraat. U steekt vanaf de Albstraat de Burgemeester Osselaan over en gaat rechtsaf de Beekweg in waar u na 200 meter links de Hekman's boe ziet.

Hekman's boe, Bultweg en Westersebos

Er hebben er ooit 30-40 gestaan in het Nederlands-Duitse grensgebied. De hutten stonden veelal op grote afstand van de hoofdboerderij. Een boerenknecht had het beheer over zo'n boe, hij verbleef daar 's winters met het jongvee dat in de omgeving van het onderkomen werd geweid. De boe-heer sliep in een afgetimmerd gedeelte van de boe. Enkele kippen en een melkkoe zorgden voor de meest noodzake-

lijke dagelijkse behoefte. Indien u belangstelling heeft voor het interieur van Hekman's boe, overleg dat dan met de VVV. Zij zijn graag bereid de deuren te openen. U gaat de 200 meter terug en gaat rechtsaf de Beeklanden in, na 10 meter rechtsaf, de Beekmaat in, die na 120 meter overgaat in de Bultweg, deels fietspad. Rechts van het fietspad (Bultweg) is de Hekman's boe goed zichtbaar, in een weids weidelandschap. Links ziet men een omvangrijke vijver omgeven door heesters met langs het fietspad een veertigtal populieren. Achter de vijver bevindt zich de woonwijk de Beeklanden die vanaf het fietspad nauwelijks zichtbaar is. Aan het eind van het fietspad gaat de Bultweg over in een klinkerstraat. Afgezien van een aantal rietbedekte boerderijen/huizen komt u op de Bultweg langs de minicamping de Bult en op nr. 5 een aardig en opvallend huis met kozijnen, deuren en luiken in de kleuren rood, wit en donkergroen. Aan het eind van de Bultweg gaat u linksaf, de Nw. Amsterdamseweg, na 20 meter steekt u over naar het Westersebos. Het Wester-

Oostersebos

sebos is mogelijk het oudste gedeelte van Schoonebeek. De naam Westersebos is evenals het Oostersebos te danken aan kleine bosvormen. Het beginpunt doet enigszins denken aan een prachtige oude laan met voornamelijk eiken met hier en daar een berk. Verderop wordt de begroeiing veel breder tot ver voorbij de, soms verschoolen, oude Saksische boerderijen. De begroeiing bestaat uit populier, els, eik en es. De beheersvorm van vroeger, hout voor eigen gebruik, zoals balken, palen, planken en brandhout, waardoor men voortdurend nieuwe bomen moest aanplanten en verzorgen, wordt niet meer toegepast. Daar de zware exemplaren niet meer werden gehakt, ontstond er een dicht dak waardoor jonge bomen te weinig licht kregen. Het 'bos' werd daardoor hol. Door een goede snoei en een elkaar aanvullend hak- en plantsysteem wordt getracht de 'bossen' weer in goede staat te krijgen. Voor wat betreft de schuren verwijs ik naar de reeds vermelde informatie van het Oostersebos. Een opvallende boerderij is nr. 26 met een fraaie vakwerkgevel. Tevens heeft deze boerderij een kippenladder. De ladder komt uit boven

de stal waar zich het leg- en nachtverblijf van de kippen bevindt. Op nr. 30, Bisschopshof, is het prachtige rietvlechtwerk de moeite waard. Het boerenbedrijf uitoefenen in een boerderij die valt onder monumentenzorg zal zeker een groot aantal beperkingen inhouden. Klaarblijkelijk worden dergelijke problemen toch opgelost getuige de nieuw opgebouwde schuur van nr. 11, Engbershoeve, die geheel de sfeer van de omgeving in zich heeft. Er is echter nog altijd een bedreiging van de boerderijen en opstallen. De schaalvergroting op bijna elk gebied. Een voorbeeld is het voorkomen op bijna alle erven van smalle lage houten met riet bedekte varkenshokken. Met het opvoeren van het aantal varkens, verdwijnt dit soort karakteristieke gebouwtjes om plaats te maken voor grote schuren. Het is van groot belang, ook bij de keuze van een smalle houten rietbedekt varkenshok of grote schuur, dat de cultuur-historische waarden zwaar wegen.

Aan het eind van het Westersebos, een beschermd dorpsgezicht, pompt een ja-knikker de olie omhoog. De ja-knikker lijkt te horen bij het Westersebos. U gaat dezelfde

Waterput van Bentheimerzandsteen in Oostersebos

Westersebos

route terug om dezelfde reden als de route naar het Oostersebos. Aan het eind van de Beekmaat steekt u de Beeklanden over naar het fietspad dat u afrijdt naar het Schoonebeeker gemeentehuis. Ertegenover staat een oude Saksische boerderij die antiek is ingericht en waarin een prachtig gestrooid zandtapijt ligt. Tot de dag van vandaag is deze volkskunst in Schoonebeek bewaard gebleven. Een bezoek aan de boerderij kost één gulden en is meer dan de moeite waard. U bevindt zich nu midden in de dorpskern Schoonebeek met midden in het winkelcentrum de Pallert, t.o. de Burgemeester Osselaan, een ja-knikker. Een zelfde ja-knikker als aan het eind van het Westersebos, maar toch anders door de moderne omgeving van het winkelcentrum.

Hoe bereikt u Schoonebeek?

Voor de automobilist: Schoonebeek ligt in de Z.O. hoek van Drente tussen Coevorden en Emmen. Met de trein is Schoonebeek het eenvoudigst bereikbaar door in Coevorden uit te stappen en de blauwe pieperbus te nemen naar het centrum van Schoonebeek.

Overnachten in Schoonebeek

Er is een aantal mogelijkheden waarover de plaatselijke VVV u graag informeert. Een mogelijkheid is camping de Zandpol, die deel uitmaakt van het Drantse net van trekkershutten. Men kan overnachten in een energierme, deel ondergronds gebouwde, verblijfs hut. Voor 4 personen betaalt u f 36.— per nacht. Het is ook mogelijk een bed te huren, f 9.— p.n. Rond de camping zijn vele mogelijkheden wandelingen te maken terwijl de camping is gesitueerd langs het 400 km lange Drentse fietspadennet.

Praktische tips

Het huren van een fiets is op werkdagen mogelijk bij de VVV, f 5.— per dag.

Indien u geïnteresseerd bent in het interieur van de Hekman's boe, laat dat dan weten aan de VVV voor u de route start.

Adressen

Gemeentehuis Schoonebeek en VVV, Kerkeind 1, Schoonebeek, tel. 05243-2345.

Camping de Zandpol, Stieltjeskanaal 14, 7764 AJ Zandpol, tel. 05915-53002.

Voor de bereidwillige hulp en het verstrekken van de nodige informatie bij het vaststellen van de route dank aan: VVV Schoonebeek, met name Bernadette Tholen, M. L. Koopsen, medewerker dienst gemeentewerken Schoonebeek, de fam. R. Staal, de heer J. Meppelink en E. Hekman, gemeentesekretaris van Schoonebeek.

